

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 110

HASTINGS

Noema 1, 1930

TE PUKAPUKA TINO RONGONUI O TE AO, ARA, TE PAIPERA TAPU.

NA C. M. BENNETT (Te Aute College).

Mehemea tatau ka haere ki nga waahi katoa o te ao, ka kite tatau i nga mea e rongonauitia ana i to tatau kainga, kaore ano kia mohiotia ki etahi atu takiwa o te ao: ara, tenei mea te moto-ka, nga tuhituhi a Hakipia, te hiko, me era atu mea whakamiharo a te pakeha kei te mohiotia ki etahi rohe noaiho o te whenua. Engari ka kite tatau, tera tetahi pukapuka kua tae ki nga waahi kaore ano kia taea e te nuinga o nga tangata; me ki, kua tae ki nga waahi katoa. Te pukapuka nei ko te Paipera Tapu. Kua tae ia ki nga waahi kaore ano kia taea e te rori, e te tereina, e nga tangata kimi rawa ranei, penei me nga mea kimi koura nei. Kua tae te Paipera ki enei waahi katoa, a he tika te ki nei kaore kau he waahi i te ao kaore ano ki taea e te Paipera te rapu haere.

Engari, ehara tenei i te ki, kei te ao katoa nga mea o roto o te Paipera. Ehara i te ki, ka kitea he Paipera i roto i nga whare o nga "Eskimo," i roto ranei i nga "kraal" (whare) o nga mangumangu o Awherika. Kao. Engari te ahuatanga o tenei kupu penei ke—ka taea e tena iwi, e tena iwi, huri noa te ao, te titiro i te Paipera i roto i tona ake reo, i te mea kaore e kore kua tuhia te Paipera ki taua reo—mehemea ehara i te Paipera topu tonu, k teotahi waahi, ara ko te Kawenata Hou. Tenei pukapuka hoki kua whakatokia ki nga waahi katoa o te ao. Katoa, kotahi rau ma waru nga reo rereke o te ao kua

He mea Panui e Rev. P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te
Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,

Ki te tuku moni mai mo te Pepa me penei na "Te Toa Takitini"
P.O. Box 227, Napier.

Ki te tuku korero mai, reta ranei me penei na "Te Toa Takitini"
Box 300, Hastings.

2174

TE TOA TAKITINI

Noema 1, 1930

tuhia te Paipera, a, e rima rau nga reo ko tetahi waahi o te Paipera. Te nuinga o nga kape o te Paipera, o te Kewenata Hou anake ranei, e tuwhatuwhatia ana ia tau, ia tau, e tae ana ki te tekau ma wha miriona nuku atu ranei. Ka kite ai tataui i te tika o te korero nei, ka kaha ia tangata, ia tangata, ki te titiro i te Paipera i roto i tona ake reo—penei ano me tataui me te iwi Maori me ta tataui Paipera.

HE AHA TE PUKAPUKA NEI,

Kei te kiia e tataui, "he pukapuka" te Paipera. Ko te ingoa tika ke mona, ko "Nga Pukapuka," no te mea e ono tekau ma ono nga pukapuka kei roto i te Paipera. Nga tu ahua tuhituhi katoa kei roto i nga pukapuka nei; he waiata, he pakiwaitara, he waiata-whaiaipo, he kupu whakatauki, kupu poropiti, a he kupu whakaatu hoki i nga mahi a nga iwi o mua e kiia nei e te pakeha he "history."

Enei mea katoa kei roto i te Paipera. Engari, ahakoa maha nga ahuatanga tuhituhi, maha nga pukapuka, kotahi ano te mea tino nui kei roto, ara ko te Atua me tona ahuatanga. Kotahi tonu te pukapuka o te Paipera katoa, kaore i whakahua i te ingoa o Te Atua, ko te pukapuka e kiia ra ko "Ehete." Kaore e mea te ingoa o te Atua i roto i tenei pukapuka, a kaore ahau e mohio he aha ra i whakaurua ai ki roto i te Paipera.

I mea nga Hurai, to rataui whakapono, he mea i whakaturia ki waenganui i te Atua me rataui, a ko a rataui tuhituhi nga hiiri o te mea i whakaturia nei. Ko ia nei i kiia ai enei tuhituhi, he "Kawenata." E rua nga wehewehenga o te Paipera, ara, te wehenga tuatahi e kiia nei ko te "Kawenata Tawhito," me te wehenga tuarua, te "Kawenata Hou."

TE KAWENATA TAWHITO

Ko tenei te wehenga whakaatu i nga mahi a nga iwi o Ihipa me era atu waahi, ara a nga Hurai, i mua o te Whanautanga o te Karaiti, a i te wa i raro rataui i nga ture a Mohi. E toru tekau nga pukapuka nei, ara nga pukapuka o te Kawenata

Tawhito. He maha nga ahuatanga tuhituhi kei roto i tenei wahanga, ara:—

Tuatahi: He pukapuka ture.

Tuarua: "History", ara nga mahi a nga iwi o mua o te Whanautanga.

Tuatoru: He korero whakatauki, poropiti.

Tuawha: He waiata, he patere, he pao.

Nga pukapuka whakaatu ture, ko nga pukapuka e rima a Mohi, aro ko Kenehi, ko Ekoruhe, ko Rewitikuha, ko Tauanga, me Tiuteronomi.

Nga pukapuka mai o Hohua tae noa ki a Ehetera, he pukapuka whakaatu i nga mahi a nga iwi o mua o te Whanautanga, ara he "history."

A Hopa, nga Waiata, nga Whakatauki, te Kai Kauwhau, nga Waiata a Horomona, nga Tangi a Heremaia, enei pukapuka katoa, he pukapuka pao, pukapuka waiata, pukapuka patere hoki.

Tekau ma ono nga pukapuka kei te toe, a, enei, he pukapuka kupu poropiti katoa (prophecy). Nga kai-tuhi o nga pukapuka nei, etahi kei te mohiotia, etahi he mea tapa kuare noa atu, a etahi, kaore rawa i te mohiotia ko wai ra nga kai-tuhi. Kei te kiia ko Mohi te kai-tuhi o nga pukapuka tuatahi e rima o te Kawenata Hou. Engari mehemea ka titiro tatau ki nga rarangi whakamutunga o Tiuteronomi (ko Mohi te kai-tuhi), ka kite tatau kei te whakaaturia te matenga o Mohi. Ka kaha ano ranei a Mohi ki te whakaatu i tona a ke matenga? I kiia hoki ko Rawiri te kai-tuhi o nga Waiata. I naianei, kaore i te tino whakaaetia tenei kupu.

TE KAWENATA HOU.

E rua tekau ma whitu nga pukapuka kei roto i te Kawenata Hou. E toru nga ahuatanga tuhituhi ka kitea i roto i nga pukapuka nei, ara:—

Tuatahi: He pukapuka whakaatu i nga mahi (history). Kei roto i tenei rohe nga Rongopai e wha me Nga Mahi a Nga Apotoro.

Tuarua: Nga pukapuka, ara, nga reta.

Tuatoru: Te pukapuka matakite a Hoani e kiia nei ko te Whakakitenga.

No muri rawa nei i tuhia ai nga Rongopai, ara no muri i te Kakena. I mua atu i te tuinga, nga mahi a Ihowa i mea korero a-waha tonu. Katahi ka whakaaro nga Apotoro, tera pea e ngaro etahi waahi o nga mahi a te Karaiti. Tuhia ana e Maka taana Rongopai. Ko tenei te Rongopai i tuhia tuatahitia, a ko ta Hoani te whakamutunga. No muri nei tenei—nuku mai i te rau tau i muri o te Whanautanga.

NGA PUKAPUKA O TE PAIPERA KAORE I TE MOHIOTIA NGA KAI-TUHI.

Ko enei e whai ake nei nga pukapuka o te Paipera kei te ngaro nga kai-tuhi. Etahi ano ra o nga pukapuka nei, kei te whakaaro etahi tangata kei te mohio ratau ki nga kai-tuhi engari kaore i te whakaae te ao katoa. Etahi kaore rawa i te mohiotia ki te ao. Ko nga mea i peneitia (:) nga mea kaore i te tau nga whakaaro o nga tumuaki, a ko te nuinga, nga pukapuka kaore rawa i te mohiotia ko wai te kai-tuhi.

TE KAWENATA TAWHITO

- (1) WhakariteriteHamuera (:)
 - (2) RutuKaore i te mohiotia
 - (3) Hamuera I & IIKaore i te mohiotia
 - (4) Nga Kingi I & IIKaore i te mohiotia
 - (5) Nga Whakapapa I & II.Etera (:)
 - (6) EhetereKaore i te mohiotia (:)
 - (7) HopaKaore i te tau nga whakaaro.(:)
 - (8) Te Kai KauwhauKaore i te mohiotia
 - (9) NahumaNahuma (:) -

TE KAWENATA HOU

- (1) Nga HiperuKaore i te tau nga whakaaro.
- (2) Pita IIKaore i te tau nga whakaaro.

Kei te ki te Hahi ko Pita te kai-tuhi o te pukapuka e kiia nei ko Te Pukapuka Tuarua a Pita. I mua, kaore i te tino marama mehemea ko Pita te kai-tuhi, ko wai ranei, engari na te Hahi i tapa ko Pita hei kai-tuhi.

NGA TAU KEI TE MOHIOTIA E NGA HURAI

Ko ta te Hurai whakaatu, no nga tau nei i mahia ai nga mea e whai ake nei:—

- Te Hanganga o te Rangi
me te Whenua.....E 4000 tau i mua o te Whanautanga
- Te Waipuke.....E 3200 tau i mua o te Whanautanga
- Te Urunga o Iharaira ki
Ihipa.....E 1700 tau i mua o te Whanautanga
- Te Whakakingitanga o
Parao.....E 1095 tau i mua o te Whanautanga
- Te Whakakingitanga o
Rawiri.....E 1055 tau i mua o te Whanautanga
- Te Whakakingitanga o
Horomona.....E 1015 tau i mua o te Whanautanga
- Te Hinganga o te
Kingitanga o Iharaira.E 722 tau i mua o te Whanautanga
- Tera pea enei tau kaore i te tika, engari ko tenei te whakapono a nga Hurai. I mea ai ahau kaore i te tika, na te mea kei te ki nga roro o te ao o naianei, e nuku noaatu i te wha mano tau te tawhito o te whenua. Nuku nuku noa atu.

HE HUIWHAKAPUARETANGA WHARE KARAKIA.

“...Ko matou ko nga tangata o tenei Takiwa ka tono atu kia koe, kia whakatapua tenei Whare Karakia, hei whakahonore hei whakakororia ki te Atua a hei tohu whakamaharanga hoki ki o matou Matua Tupuna i puritia ai te Whakaponu, ka huaina tona ingoa ko TE HUNGA TAPU.”

Ka pau katoa i roto i enei korero i runga ake nei nga ahutanga katoa i whakapakari ai era hapu o Te Aupouri, Te Rarawa, me Ngatikahu, ki te whakaara i to ratou Whare Karakia, ara te hapu nei a Te Patukoraha. He nui te wahkamihia o te hunga i tae ki tenei Hui mo tera Whare Karakia no te Maori i oti pai te Whare me ona mea katoa o roto, a i noho ea tenei Whare me ona mea katoa i mua o te whakapuaretanga. Kia Ora ano koutou Te Patukoraha mo ta koutou Taonga ataahua, kua whakaarahia na e koutou hei tohu whakamaharanga ki o koutou Matua Tupuna. Na reira mauria, whakawanuitia hoki te Taonga a o koutou Matua Tupuna i roto i enei ra.

No te Rahoroi te 27 o nga ra o Hepetema, ka eke nga iwi ki te marae i Kareponia. Ko te marae kei raro kei te mania, ko te Whare Karakia e tu iho ana i runga i te maunga. Ao ake i te ratapu, i te haora i whakaritea ai, ka kake nga iwi katoa ki runga ki te maunga. Tino nui te tangata, kahore i ahei kia uru ki roto i te Whare Karakia. Ka whakaritea ko te Karakia Whakatapu me whakahaere ki waho, ka mutu tera ka hou ai nga tangata tango Hapa ki roto i te Whare, ka whakatakotoria te Hapa Tapu. Na Kenana Keretene i whakahaere te Karakia Whakatapu. Ko nga Minita i reira ko Rev. Trill, Minita Pakeha o Kaitaia, ko Revs. H. M. Paerata. A. Paerata, H. W. Kaipo. Mutu Kapa. H. Paraone. H. Taurau. W. N. Panapa. Ko nga Mangai Reimana ko R. P. Kingi, Pereiha Tauhara, Pene Ngatote, Eru Ihaka, Henare K. Waiaua, Wairama Maihi. Herepete Rapihana me etahi atu. Ka mutu te Karakia Whakatapu i waho, ka tomokia te Whare e nga Minita, nga Mangai Reimana, me nga tangata tango Hapa, a ka whakatakotoria te Hapa Tapu ma ratou.

I te toru o nga haora i te ahiahi, ka hui katoa ano nga Minita me nga Mangai Reimana ki te Whare Karakia, a e rua nga tangata i raihanatia hei Kai-karakia mo te Takiwa o Oruru. Ka mutu te karakia o te po, ka tono nga iwi kia whakahaerea nga Mahi a Te Komiti Tumuaki i tautu po. I tirohia e te Tumuaki o te Komiti ko te mea mama ki nga iwi, he mea hoki kua hinga katoa Te Aupouri, a Te Rarawa, a Ngatikahu ki te mahi i o ratou whenua i roto i enei ra. Ka noho te Hui a Te Komiti Tumuaki i tenei po.

TE RIPOATA O TE HUI A TE KOMITI I NOHO KI KARE-
PONIA I TE 28 O NGA RA O OKETOPA, 1930.

NGA MEMA I TAE MAI:

Rev. Canon W. H. Keretene (Tumuaki).

Rev. W. N. Panapa, (Hekeretari).

Rev. H. Taurau.

H. K. Waiau Esq.

NGA TANGATA RIIWHI I NGA MEMA I NGARO: Rev. H. Paraone, R. P. Kingi, Eru Ihaka. I WHAKAURUA MO TENEI NOHO: Rev. M. P. Kapa, Hoori Herepete, Aporo Waaka.

KA PANUITIA NGA MENETI. Paahitia ana.

KA PANUITIA TE KAUTE O NGA MONI. Paahitia ana.

(1). HE PATAI Rev. M. P. Kapa): E pehea ana te whakaaro o Te Komiti mo te tikanga karakia huihui a nga hahi karaitiana e whakahaerea nei i roto i enei rohe?

WHAKAUTU: Kei te pai. Kei te pena hoki nga mea katoa i roto i te wa nei, ara, nga iwi, nga mana nunui o te ao, tae mai hoki ki nga hahi, kei te whakamatau me kore ratou e kotahi. I mea te inoi a Te Karaiti: "...Kia kotahi ai ratou, me Taua nei!"

NGA MOTINI I PAAHITIA.

(1). Kia whakaaetia te pariha o Oturu kia whakaititia iho te awhina i te Tahua i a ratou e whakaaro nei i tetahi Whare Karakia mo ratou.

(2). I runga i te whakaaro kia whakahoutia te ahuatanga o nga Kaumatua o enei iwi i roto i nga ra e huihui ana ratou katoa ki Kaitaia karakia ai; a hei tohu whakamaharatanga hoki i roto i enei ra kia ratou ki te hunga mate e takoto mai ra i raro i te Whare Karakia i te Wahi Tapu o Kaitaia, e tono ana ki Te Komiti Tumuaki:

A. Kia whakatuturutia tetahi ratapu i roto i nga tau katoa, i etahi wa ranei o te tau, hei ra Karakia Nui mo enei iwi mo Te Rarawa, Te Aupouri, Ngatikahu, ki roto ki te Whare Karakia o Kaitaia.

B. Kia whakaritea te Ratapu tuatahi o te Haerenga Mai, te 30 o Noema, hei ra timatanga i enei karakia huihui.

C. Kia riro hoki ma te hunga e tata ana e whakarite tetahi wa i roto i te tau hei whakapai i te wahi tapu.

(3). E tono ana enei iwi a Te Rarawa, Te Aupouri, Ngatikahu, kia whakahokia ano a Reweti Pomare Kingi hei Kai-karakia i roto i te Takiwa o Paihia.

(4). E tono ana kia whakaaetia, a kia riro hoki ma Te Komiti Tumuaki e tohu tetahi Minita hei Chaplain mo te Ope Tamariki Mahi Paamu, a te wa e haere ai ki te Tai-Rawhiti.

- (5). E tono ana enei iwi kia whakahokia ano a Hoera Kanara hei Kaikarakia i roto te Takiwa o Parenga.
- (6). A. Kia whakapumautia te Tau i roto i nga whakahaere a te Komiti i a Hanuere 1st ki a Tihema 31st.
B. Ite mea kotahi atu ano nohoanga o Te Komiti mo tenei tau, kia whakaputaina ki ia Minita te hawhe o nga Moni Tahua o tona takiwa kei te ringa o Te Komiti.
- (7). Kia puta te whakaaro o Te Komiti mo te Whare Karakia o Kareponia, a kia tangohia mai te moni e rite ana i roto i nga moni awhina.
- (8). Kia whakaputaina te awhina a te Komiti i te Marae.
- (9). Kia whakaputaina te mihi a te Komiti ki te iwi kainga mo te kaha ki te awhina i te komiti, ki te manaaki hoki i nga iwi katoa i eke ki tenei hui.

HE WHAKAATU KI NGATAKIWA.

- (1). Nga moni i whakaputaina ki nga Minita, ara te hawhe o nga Honi Tahua a ia Takiwa i te runga o te Komiti: Canon Keretene £3/15/-; Rev Kaipo £3 15/-; Rev. Paerata £4; Rev. Kapa £4/10/-; Rev. H. Paraone £6/18/-; Rev. Poata £3/4/-; Rev. Te Hau £3/15/-; Rev. Panapa £6/5/-; Rev. Harawira £3/15/-; Rev. Taurau £3/15/-; Rev. Karaka £3/15/-; Rev. W. Matene £3/15/-.
- (2). E whakamahara atu ana ki nga Takiwa, ka noho ano te komiti a Tihema, te hui whakamutunga mo tenei tau. Na reira kia rapopoto mai a koutou Moni Tahua, ara te moni katoa kua rite i a koutou mo tenei tau, hei tapiri i te oranga o koutou Minita.
- (3). E tono atu ana ki nga Takiwa, ki nga tangata ranei kahore ano i tae mai a ratou moni mo Te Tahua Oranga o te Pihopa Maori, kia whakaaro mai i roto i enei ra.

NGA WHENUA MAORI.

I a Ta Apirana Ngata e kokiri ana i te Ture Whakatika-tika Whenua me nga Kereeme Maori ara i te Pire Horoi ki te Whare, i mea ia: Kei te hanatu marika te whakatatu haere i nga Taitara o te Iwi Maori ki o ratou paanga whenua. Kei etahi waahi ano kua tino tatu nga taitara pera i ta te Pakeha e tumanako nei. Ko nga mahi a te Kawangtanga o te Kooti kei te takina ano e tenei Kawangatanga ara ko te whakatopu paanga i waenganui i nga hapu. Ko te kaupapa o tenei whakatopu taitara kia ahei ai te Maori ki te whakamahi i tona whenua ki te aha ranei, i taana i pai ai.

Kua whakaatia e matou nga whenua kaore nei e whaipanga ki te Maori kia tumataria ki te ahi. Ko nga waahi kaore e hokona e te Karauna ka tukua ki etahi atu. Ko etahi waahi

o Taupo e 4/6 te wariu Kawangatanga i hokona ki nga Kamupene Tiri Rakau mo te 30/- mo te eka. Kaore tenei te rau-patu i nga tikanga i hanga e te Whare no te mea kei te whaipanga ki te hunga no ratou te whenua.

Ko Tau Henare: Ko te Minita Maori e tino matau ana ki nga mea e matea ana e te Iwi Maori, no reira ka inoi ia ki te Whare kia tino tautokona te Minita Maori ona mahi e awhina nei i tona iwi. E tino tika ana kia awhinatia te Iwi Maori kei toe ana he whenua. Ma te awhina moni a te Kawangatanga me te manawanui tena e taea e te Maori te tu tahi me tona hoa Pakeha whawha tahi ai i nga mahi a te Motu.

Ko Tuiti Makitanara: E whakamihia ana ia ki te Minita Maori mo te kaha ki te whakatinana i nga 'kupu whakaari' o nga tau ki muri. E tumanako ana ia i raro i te tikanga Whakatopu paanga tena e whaipanga a Ngai-Tahu i ona whenua papa-tipu e takoto rauroha tonu mai na.

Ko te Kooti: E awangawanga ana ia mo nga moni i whakapaua hei whakapai i nga whenua Maori, kei kore e taea e nga Maori te whakautu. He tokomaha tonu nga Maori kei te ruarua ki te whawha mahi i runga i te wehi kei kore e taea te whakautu nga moni a te Kawangatanga. Na reira e tono ana ia ki te Minita Maori kia kaua e akiakina te Maori kia tere te utu i ta te Kawangatanga. Waiho atu kia aata mau marika te Maori ki tana mahi. Kia manawanui te Kawangatanga ki te Maori. E tono ana ia ki te Minita Maori kia whakaturia he Komihana hei uiui i nga raru o te Iwi Maori. E tika ana hoki kia puta he mihi ki te Minita Maori e mahi uaua nei mo tona iwi.

Ko Ta Apirana Ngata: E tika ana kia kaha te tupato ki ki nga moni e whakapaua ana ki te taha Maori kei tahuri mai hei kawenga taumaha ki te Maori. E tautoko ana ia i ta te Kooti; mana e uaki ki te Kawangatanga kia whakatungia he Komihana hei tiroiro i nga raru o te Iwi Maori.

Ko te Kooti: Ko tetahi tino take e tumanako ana ia, kia kaua e tere te utu reiti o nga whenua e whakamahia ana e te Maori. Kia mama ra nga taumaha, a kia kitea atu kua timata te puta mai he painga ki te hunga nona te whenua, katahi ka utu reiti ai. E tumanako ana ia ki nga Ropu Takiwa—Kauti Kaunihera—Poari Hohipera—Poari Awa me era atu kia aata whakaaro mo tenei taha.

Ko Ta Apirana Ngata: Kua whakamohiotia ano nga Ropu Takiwa ko enei tu momo whenua e whai ake nei kia kaua e utu reiti. (1) Nga waahi harotoroto me nga tihi o nga maunga. (2) Nga papa-kainga me nga urupa. (3) Ko nga whenua e whakamahia ana hei te toru o nga tau whakaeke ai he reiti. (4) Ko nga waahi hoki kaore e taea te whakamahi, kaore hoki e puta ana he painga hei aha hoki kia reititia.

NGA RETA TUKU MAI

Ki te Toa, kia ora mai ano. E tino tautoko ana ahau i nga take a R.T.K. e wha i whakautua e Ratana i te Toa o Akuhata.

1. E ki ana a R.T.K. kei te ora te Tiriti o Waitangi: Kia ora koe.
2. E ki ana a R.T.K. ma te mahi ahu-whenua e ora ai te Iwi Maori: Kia ora ano koe.
3. E ki ana a R.T.K. ko te mahi a Ratana he whakatu i a ia hei kingi: kia tino ora koe.
4. E ki ana a R.T.K. kei te pau nga moni a nga iwi e haere ana ki Ratana Pa i nga tau katoa, me nga moni kohi a nga iwi hei haere mo Ratana ki te ao.

Kia ora rawa koe e hea e R.T.K. kei te tautoko katoa ahau i enei take e wha. Kei te tino tika tau. Koia na hoki te take i puta ai au ki waho i to matou Kotahitanga. Patai mai iana: maku e whakamarama. E te Morehu e kau ki uta! Kia ora te Iwi Maori.

Reweti P. Kingi.

Ki te Toa, tena koe. Tenei kua rongo ki etahi o nga apotoro a Ratana: kua piri pono a Wiremu Ratana ki te Kawanatanga e tu mai nei i naianei. Kaati e whakaatu ana te Whetu Marama i nga kaupapa a Ratana hei poa tangata kia pooti ki taana tama:--(1) Ko te Tiriti (2) Ko te Mana Maori Motuhake &c. E tama ma: e rua enei take he take pakanga anake ki te Kawanatanga: ka pewhea ai te piri pono e rangona ake nei? Akuanei pea he poapoa noa i te iwi kia awhina i taana mema. Ahakoa kua hipa te pooti, kua tu ko te Tomo te mema engari kaha rawa te hau o nga rongo o nga take i runga ake nei ki to matou nei pito o to tatou ao. I titiro iho ano au, me te uwi te whakaaro.

H. P. Pukeroa, Hangatiki.

NGATI-POROU

WAHI VI

Na R.T.K.

Tera ano tetahi huarahi ahuwhenua ara huarahi rapu oranga a Ngati-Porou i mua atu o te whawhai Hauhu i te tau 1865 ara he Patu Tohora.

PATU TOHORA

He mahi nui tenei i era ra a he mahi whakawhiwhi i te tangata ki te moni. I kite te Maori i nga kaipuke patu tohora o te pakeha a e kiia ana ko Pekama Waikare raua ko Tahanga o Ngati-Porou tangata i eke ki runga kaipuke patu tohora: ko Pekama i tae rawa ki Ingarangi—ko te Ngati-Porou tangata tuatahi tera te tae ki Ingarangi—ko Tahanga i ngaro tonu atu, e ai te korero i mate ki te Waipounamu.

Ko te puna o te pakake ko te Mahia, ko Waikokopu; i kaha te patu o te tohora ki reira na konei hoki he whakawaha noa na te tangata i te kakahu ka kiia e haere ana ki Waikokopu, engari ko nga tino awa ara "waapu" o Ngati-Porou i patua ai te pakake he nui. To te Whanau-a-Rua ki Tokomaru ko Te Mawhai, no Henare Potae raua ko te tuakana ko Arapeta tenei awa. Kei raro atu i te Mawhai, e tata ana ki Tuparoa ko Kai-moho, ko te tangata rongonui o tenei awa ko Mita te Hape. To Ngati-Porou tuturu tona awa ko Tuhimata, e tata ana ki Te Awanui, ko Karaitiana Pakura tetahi tangata o tenei awa. To te Whanau-a-Tuhaka-iri-ora awa ko te Wharariki. He kainga nui tenei i era ra. Kei te ungtutu-awa o Awatere ko te Waipao. He pakeha te tino tangata nona tenei awa, ko Piri Karokaro. Ko nga uri awhekaihe a tenei pekeha he toa katoa mo te rere moana. I Tikirau, ko te awa ko te Whaiti.

I mānu atu i Te Whaiti te poti o te Naera Tikimapu ratou ko ona hoa pakeha, ko te Naera te tauihu o te poti. No te maunga ki te tohora ka kawhakina te poti ki tawhiti, ngaro atu kahore i kitea e nga poti i aru i muri. I akina te poti e te hiku o te tohora, ka titore, mai i te ihu ki te kei. I mate katoa nga tangata ko te Naera anake te morehu, nana ano i kau ki uta. I tona unga ki uta ka ngōki ki roto i te ana takoto ai. Kitea rawatia ake kua tata ke te mate, i kitea mai i te moana e takoto ana.

He nui nga kupu a Ngati-Porou he kupu pakeha, i ahu mai i nga mahi patu tohora engari kei te pohehetia e etahi tangata he kupu Maori. Me whakahua ake etahi Kuuru (school, crew) matere (masthead), weku (wake), pauta (spout), E hi pauta! (there he spouts), rāti (lance), puruki (fluke), taraipāta (tripod or trying pot), kauna kāwhe (cow and calf), hira (hill), raina (line), pāhi (fast), waapu (wharf), weera (whale) Kaati i enei engari tera atu ano etahi.

I oku ra ano ara i a au e tamariki ana i patu tohora ano a Ngati-Porou engari kaore i rite te kaha ki te mahi o mua. Tetahi kua ruarua te tohora kua iti hoki te utu o te hinu. I enei ra kua kore rawa te tohora e kitea. I eke rawa au ki te poti patu tohora, ko toku nohoanga i kiia he awheroa.

He reo ano to te iwi patu pakake, he reo whakamiharo, he reo pukukata. Ko te reo tino rere ke no te kapene, ko ana kupu whakahauhau i te mea e whai ana i te pakake, e whakaeke ana ranei i te poti. Kaati ake nga korero o tenei mahi a Ngati-Porou, me huri taua inaianei ki te mahi i hau ai nga rongo o tenei iwi ara ki te Whakatipu hipi.

[Ko te Wahi VII, ara ko nga korero mo nga mahi whakatipu hipi a Ngati-Porou me whakatarewa kia watea ai au ki te kohikohi, ki te whakakaupapa i nga korero; kia okioki hoki tatou katoa, kei hoha; a, kia puta ai hoki etahi atu korero.—Kia ora! —R.T.K.]

E REWETI PITA KINGI E KAU KI UTA

He whakautu mo te panui a Reweti P. Kingi,
o Otiria, takiwa o Ngapuhi i puta i roto i
Te Toa Takitini. Akuhata 1st, 1930.

"Tenei ahau ka whakautu i nga kupu a Reweti Pita Kingi, o Otiria, i panuitia i roto i Te Toa Takitini, Akuhata 1st, 1930.

"E Reweti Pita Kingi, he mea atu tenei ki a koe, kia tere to Kau mai ki uta.

1. E kii ana koe kei te takahia e ahau Te Paipera.
2. E kii ana koe he mahi tohunga taku mahi.
3. E kii ana koe he mahi moni, he mahi tinihanga taku mahi.
4. E kii ana koe e £40,000 kua pau i ahau.
5. E kii ana koe kei ahau te whenua o Te Kotahitanga.
6. E kii ana koe kei au Te Pa o Ratana.

"Koia nei e Pita Kingi, nga kai nunui o roto i to panui koia ahau ka mea atu nei ki a koe, e hoa e Pita, kia tere te kau ki uta, i runga ano i enei kaupapa kua panuitia nei e koe. Ae ra, kia mohio ano koe, he Ture ano kei runga i te motu, mo te whakapae.

"Ki te kore koe e kau ki uta, ka hopukia koe e te Pirihimana, a ma te Pirihimana koe hei tuku ki te Kai Whakawa, maana ki Te Katipa, ma te Katipa koe e tuku ki nga rire o te Moana-nui-a-Kiwa, kia utua ra ano e koe Te Pene Mutunga, ko reira, koe tukua mai ai kia kau mai ki uta. E karanga nei koe ki nga Morehu ki i kau mai ki uta, kahore e Pita Kingi e hara i te mea ko nga Morehu kei roto i te Wai, engari ko koe kei roto i te Wai, no reira ko koe ko Reweti Pita Kingi hei kau mai ki uta.

"E nga Iwi, e titiro ana i tenei Niu Pepa, kei te whakaae ahau ki te kupu a Reweti P. Kingi e kii nei, he Apotoro a ia no roto i te Haahi Ratana.

"Ae e nga Iwi, he Apotoro Rehita tuturu a ia no roto i tenei Haahi, waihoki, e toru ona tau e kauwhau ana i tenei Maramatanga. Waihoki tino kaha tenei tangata ki te kauwhau, me te mea nei tona kaha, ko Te Karaiti tonu a ia e kauwhau mai ra. Tahuri atu ana ia ki te kauwhau, ki te whakahe i te Haahi Igarangi i whakarereā atu ra e ia, a, tu ana hoki a ia ki roto o Ngati-Kahungunu kauwhau haere ai, ka mohio mai ai koutou e nga Iwi, he tangata tino kaha tenei ki te kauwhau.

"I te tau 1928, ka tohe a Reweti Pita Kingi, kia tu a ia hei Mema mo Te Tai-Tokerau, I runga i tana tohe, katahi ahau ka mohio, kua kore te tangata nei e whakaaro ki tana turanga Apotoro, kua whai ke ki te turanga Mema. Waihoki

kii atu ana ahau ki a Reweti Pita Kingi, e hoa he turanga ano tou, otira kore rawa i whakarongo.

"No te taenga ki te wa hei tohu i tetahi tangata mo Te Tai-Tokerau mo te Pooti Mema, tohungia ana e ahau ko Paraire Paikea. Ko te riringa tenei o Pita Kingi ki ahau. Waihoki ko te pekenga tenei o Pita Kingi, tau rawa atu ki runga o te kauri, te takanga iho i runga o te kauri, tata tonu ka hemo. Ko te tino hokinga tenei o Reweti P. Kingi, ka takanoninoni ano i roto i nga paru i whakarereā atu ra e ia i mua atu i tona urunga mai ki tenei Maramatanga.

"Koia ahau ka mea atu nei ki a koe e Reweti Pita Kingi kau mai ki uta, kei ngaro koe ki roto i te paruparu me te wai-tote.

"No reira kau-mai ki uta, ki te u mai koe ki uta, katahi koe ka pootingia e Ngapuhi nui tonu, mo te Pootitanga o 1931, a, ko reira ano hoki koe whiwhi ai ki nga moni a te Kawanatanga, e tangihia nei e koe."

"No reira e nga Iwi o te motu kia kaha ano te titiro i nga kupu tika me nga kupu pohehe, rorirori, wairangi ano hoki, penei me nga kupu wairangi a Reweti Pita Kingi."

Heoi ano, T. W. RATANA. Ratana Pa.

NGA RUANUKU O TE HOHONU

(R.T.K.)

"*Kei reira nga kaipuke e teretere ana kei reira taua rewiatana i hanga e koe hei takaro ki reira.*" *Waiata* 104, 26.

I au e tamariki ana, he tino mahi na Te Tairawhiti te patu pakake ara tohoro, a, e nui ana hoki te pakake i era nga ra. Kei te takurua ka huri whakararo te haere a te pakeha; hei te raumati ka huri whakarunga. I enei ra ia kua kore e kitea te pakake, a, ui ai te ngakau he ahara i kore ai. Kua torutoru rawa pea, he kore kai ranei no nga moana mahana, a, ka ahu ki nga moana huka o te pu o te tonga, koia hoki te wao o te tohoro, te wahi nui te kai.

He moana mokemoke nga moana huka o te tonga i nga tau maha ka huri, tena i enei ra kua huhua rawa nga kaipuke patu tohoro ki reira. I te raumati ka huri nei e wha rawa nga tima nunui ko tetahi 17,000 tana te nui, a ko nga kamupene patu tohoro kei te whai ki nga tima nunui ake. Kei tera taha atu o te ao ko etahi kamupene me o ratou na kaipuke. Hui katoa nga pakeha kei te patu tohore i nga moana huka o te tonga e 8,000. Ko nga tangata na raua i panui te nui o te tohoro ki era moana ko Kapene Kooti (Captain Scott) raua ko Hakarātana (Shackleton) ko nga tangata i whai nei kia tae raua ki te pito o te ao, a tokorua mate katoa atu ki te pu o te tonga.

Ko te iwi nui e whakamoti mai na i te tohoro ko te Nowitini. E 23 o ratou tima nunui, 130 nga tima ririki. E 20 tima

ririki ki te tima nui kotahi. Ko nga tima ririki i te tohora, ma te mihini e pupuhi. Ka mate te tohora, ka whakaitia ki te hau kia kore ai e totohu; ka waihotia kia maanu ana, ka whai ano te tima i etahi atu tohora, kia kore ra ano he tohora katahi ano ka hoki ki te kohikohi i nga mea mate. I kitea ai he mea titi he haki ki runga. I etahi wa e mate ana i te tima kotahi 10 tohora i te ra kotahi. Ko mutu te patu, ka paretetia ki te tima nui matua. Ka tae nga tohora mate ki te tima matua, ka hutia ma te puare kei te kei; hei te ekenga ki te taeke ka haehaea. Ko nga motuu ka tahuna hei hinu, ko nga iwi me era atu wahi hei waiakau. E taea ana te 20 tohora te haehae, te tahu i te ra kotahi.

NGA KUPU MO TE TIRITI O WAITANGI

He mea uaua rawa te korero mo nga tangata kua mate, me he mea ehara i te korero whakamihī a me he mea hoki aua tangata he tangata e whakanuia ana e te iwi na konei au i awangawanga ai mo enei korero aku kei patua au e te Iwi Maori mo te takakino i ta ratou whakapakoko—i ta tatou whakapakoko ngatahi, engari hoki ki toku nei whakaaro he uku nga waewae o taua whakapakoko pera ano me nga waewae o te tini o nga whakapakoko tangata. He nui rawa, he kaha rawa, no nga kupu whakamihī i uiui ai au. “E, e pono ana ranei tenei tu tangi o te reo?”

Hei tautoko i ta ratou pitihaana whakaara i te Tiriti o Waitangi ko te kauwhau tenei a Nga Ratana, “E ki ana nga tangata matau kua mate te Tiriti o Waitangi, kua pirau. “Engari kaore ratou i te mohio ko wai ma aua tangata matau, kaore ano he ingoa kia whakahuatia e ratou. Kei te tika tonu te kupu a Nga Ratana, maku e whakaingoa tetahi tangata. I Te Pipiwharauroa Nama 90, wharangi 11, o Hepetema 1905, e kitea enei kupu:—

“I mea a Timi Kara (i te Paremete) kua he te Tiriti o Waitangi i a Te Pitiroi i te whakatuwheratanga i te hoko ki nga pakeha noa, i te whawhaitanga o te Iwi Maori ki te Kawanatanga, i nga ture hoki i oti i te Paremete, he Maori nei etahi o nga mema.”

I te wa i whakapuakina ai e Timi Kara enei kupu kua whakaaria e ia tana Ture Whakanohonoho Whenua Maori, i huaina taua wa ko te Ture Muru. I oho ai nga Iwi Maori me nga hoa pakeha o te Iwi Maori i te pakeke rawa o nga rarangi o taua ture. I runga i taua ture ka whai mana te Kawanatanga ki te rihi ki te hoko ranei i nga whenua Maori ahakoa kaore nga Maori i te whakaae. Ko te Pirc tenei a Timi Kara ara a te Kawangatanga o Te Hetana. I whakahengia tenei ture e te Apitihana, e Te Maahe, e Te Herehi, e Tianene; i kiia e ratou he takahi i te Tiriti o Waitangi. Te tika no muri mai, i te kaha pea o te whakahe, ka hoki nga whakaaro o

Timi Kara, ka hapai hoki i te Tiriti i kiia ra e ia kua mate. I hanga ai te Ture Muru he kaha no te akiaki a te iwi pakeha kia hohoro te whakanohonoho i nga whenua Maori; i wehi a Te Hetana raua ko Timi Kara kai hinga to raua Kawangatanga ko te mea tino nui hoki ki tenei tu momo tangata ki te mema Paremete ko o ratou pooti haunga ia te tika. I taua wa he mema pakeha ke a Timi Kara. I uiuia rawatia te Ture Muru a Te Hetana raua ko Timi Kara e te Paremete i Ingarangi.

I te tau 1906 ka mate a Te Hetana, ka tu ko Te Waari hei pirimia. Kaore i tino kitea nga mahi a te Ture Muru a Timi Kara i te mea i hinga tona Kawangatanga a tu ana ko Te Mahe hei pirimia. I tino hapainga e te Kawangatanga o Te Mahe te Tiriti o Waitangi, a na Te Kooti ka oti etahi take nui e pa ana ki te Iwi Maori; nga moana o te Arawa, nga whenua raupatu me era atu take; kaore nei i whawhatia e Timi Kara i nga tau maha o tona Kawangatanga. Na Te Kooti ka mutu te hoko whenua ki te Tai Rawhiti. Na konei e te iwi whakamihhi ki to taua tangata i te mehua ano e tika ana; hoatu te honore ki te tangata i tika ana; hoatu to honore ki te tangata i tika ai te honore a kua hoki e murua te he? kaore i te tangata e tika ana a ka tapae ki te tangata kaore nei i tika. Ko a tatou korero o enei ra e korerotia e nga whakatupuranga huhua kei te heke iho—kei pohehe kei kotiti ratou i a tatou korero he. E ki ana etahi tangata na nga tikanga "taihoa" a Timi Kara te Iwi Maori i ora ai. I ora ai ano. Ko te ki i ora mai ai i te Kawangatanga o Te Kooti i te aha i ora ai i a wai? I ora mai ai ra i tona Kawanatanga he whakapae teka. Kua taia e Apirana Ngata ki roto ki Te Toa Takitini nga mahi nunui a Te Kooti a ko Apirana no te taha ke kia Timi Kara.

Ina koa nga kupu a taku pakeke a Ihaia Hutana i Te Toa o Aperira ka taha nei:—

"TIMI KARA. E tika ana kia kiia e tatou ko te Poropiti tenei tangata o te Ao.....He ki tenei ma tatou me o tatou iwi: mei kua tenei tangata e whanau kua pirau ke te Tiriti o Waitangi."

Ko te Timi Kara ano tenei i ki nei i te Whare Paremete i te tau 1905 kua taka te Tiriti o Waitangi i te mea i whawhai te Maori ki te Kawangatanga. Ka pehea ra nga Maori i piri-pono?

He tika he tangata nui a Timi Kara engari e kore au e ki ko te Poropiti ia o te ao a me i kore ia kua pirau te Tiriti o Waitangi. Me i pirau te Tiriti ma Te Kooti ra e rongoa kia kakara ai. Kei te ora tonu te Tiriti ahakoa nga kupu a Timi Kara, a Timi Kara tonu ranei. Kua aku hoa Ratana e maharahara mo te Tiriti kei te pai te Tiriti.

E nga Etita, panuitia enei korero; kua korua e wehi kei patua au e te Iwi Maori, i a korua tonu e ora ana hei kaw

korero i patua au he kiinga naku he waewae uku nga waewae o ta tatou whakapakoko. E ki ana ko taua whakapakoko.

Tatau, tatau!

Heoi ra

R.T.K.

RAURETI TANIRA MOKONUJARANGI

E nga Etita

E whakaatu atu ana ahau tenei kua hemo a Raureti Tanira Mokonuiarangi. Kua wehe atu ia i ona hapu maha o roto i te rohe o Te Arawa.

E mihi ana ahau ki te whakaaro o nga morehu o Te Awateatua mo to ratou haerenga ki te kawae i te aroha me te mamae ki runga ki to ratou rangatira, ki te hari hoki i to ratou whakaaro kia nehua a Raureti ki Rotorua.

E tika ana i konei kia whakaatu ake ahau i te nui o tooku mihi ki tenei tikanga. Tuatahi, ka hangaia e te pakeha o ratou tima nunui, ka hoatu nga heramana, nga apiha, te kapene. I te tima ka rere ka mate tetahi o nga heramana, ka rukea atu ki te moana. I muri i tena ka mate tetahi o nga apiha, ka whakaungia te tima ki uta, ka tanumia te apiha ra I muri i tenei ka rere ano te tima ra ka mate te kapene, katahi ka maharatia kia mauria ki Ingarangi ra ano tanu ai.

Kaati pera hoki tenei. Ka mate nei a Raureti, ka hui nga hapu ki te tangi ka whakaritea nei e ratou kia tanumia to ratou Rangatira ki Rotorua. Kua hinga te kapene o te tima nei o Rangitiki, ara a Raureti, kua tanumia ki reira.

Te kupu ohaaki a o tatou tupuna e mea ana:— "Me takoto ki o ratou oinga kotore a ki roto o te hapu o nga maatua. Otira no te wa ano i a ratou ka paheke taua ohaaki.

Me whakaatu ake hoki ahau i konei, kotahi ano te iriiritinga o te ingoa i runga i Te Matua, Tama, Wairua Tapu. Wai-hoki i nga ra o nga maatua i takoto pera tonu te ohaaki ara "He maunga, he tangata! He maunga he tangata" e takoto ra ena whakatauki.

Ko Ruawahia te maunga ko Mokonuiarangi te tangata.

Ko Putauaki te maunga ko Rangitikehu te tangata.

Ko Whakapukorero te maunga ko Rerehu te tangata.

Ina ra nga Mokonuiarangi o mua atu i a Raureti kei Te Awateatua e takoto ana, otira ko o ratou taitara kihei rawa i tata ake ki o Raureti te teitei, te matauranga, te rangatira, te takahi o te waewae i roto i nga marae maha o te motu me nga mahi Kawangatanga nunui, no reira e kore e mutu te tangi kia ia me te pouri. Haere e koro! Kaore koe e warewaretia!

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki **WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.**

RANGI-TAHURI KAA.

Ki nga Etita, Tena korua.

Panuitia atu enei korero mo te matenga o Rangi-tahuri Kaa, i te 22 o nga ra o Akuhata. Ahakoa e 32 ano nga tau o tenei wahine engari i kitea whanuitia ana mahi pai me tona ahua, na konei i nui ai te mamae me te aroha, a, me te haku a te iwi mo te moumou o tenei wahine ki te mate wawe. Me i ora tonu ia, ko wai ka hua, tena noa atu ana mahi. I tau-toko ia i nga mahi a te iwi--- nga whakararu, i te whakapono. Ahakoa ko Tutua tona marae tuturu, nona nga marae katoa. Na tona kaha ka whai taonga te whare nui o Tutua a kua puta tona whakaaro kia whakawhanuia taua whare rokohanga nei ia ka mate. I te tuunga o tona hoa tane o Te Rauna Kaa hei kai-karakia mo te pariha o te Kawakawa (Te Araroa) i kaha tana awhina a ko ia tonu te hoa haere o Te Rauna ki nga karakia. Kaore ia i hoha, kaore hoki i whakahoha i te tangata. I hapainga ia e ona matua e ona tipuna.

He wahine aroha a Rangi-tahuri ki tona hoa, ki ana tamariki, ki ona matua, ki te tangata. Ahakoa te nui o ana mahi kaore ia i wareware ki ana tamariki. He hoa takaro nona tona kui. I manawa-nui ia ki nga ngoikoretanga o te tangata; ina whakahengia, riria ranei te tangata ko tana kupu tenei, "Ma ana hoki." Mo te hanga nei mo te kata kahore he tangata hei rite mo Rangi-tahuri, i rangona tana kata ki runga ake i nga kata katoa. Inaianei kua ngaro ra a Rangi-tahuri me tona reo me tana kata: kua ngaro ia i ona marae, i ana ahi kai.

I te whakaaro kaumatua o tenei tamaiti i timataia e ia te ako whakapapa ka hinga nei ia, a i tika hoki mana te ako whakapapa he wahine hoki ia i heke iho i nga tatai rangatira o Ngati-Porou. No te kawai matamua ia o nga mokopuna a te Houkamau.

Commences next galley "Kei te tangi ona"

Kei te tangi ona matua ona tipuna mo ia ratou puawai kua katohia nei e Mate. Moumou te taonga! Otira ahakoa kihai ona tau i maha ko tana tauwira ia he tino pai. Haere haere ra, e Rangi!

Kimikimi noa ana,
Kei hea e ngaro nei;
Kei te rau ra koe o te whare nui;
Taria e hoki mai,
Ka marumaru te ra,
Ka ahu mai ai kia moe taua.
Te ata kitea atu
E au te Awhenga
I te wai o te kamo
E maringi noa nei;

He mamae ka nui
Ka rangona e te iwi.

Sound, sound the clarion, fill the fife!
To all the sensual world proclaim,
One crowded hour of glorious life
Is worth an age without a name.

Hikitia, hikitia te tangi a te tētēre!
Panuitia ki te ao horihori katoa,
Ahakoa kotahi te haora ki tonu i nga mahi pai
Nui noa ake i nga tau maha hua kore.
Heoi nei
R.T.K.

TA TATOU "TOA TAKATINI."

Kua tae tenei ki te wa e mahara ai tatou ki titiro whakamuri ki nga ra o te tau ka huri, me te whakawhaiti mai i o tatou whakaaro. mo nga mahi i mahia e tatou, nga taonga i tiakina, i manaakitia, i tautokona me nga mahi whakahaeretia, tae noa ki nga hua o aua mea i mahia i whakaritea ranei e koe, a, ka ngetengete te ngakau mo te he, mo te rereke, o nga hua o aua mahi, mo te nui ranei o nga hua pai, o nga manaakitanga, o nga reo ranei na ratou i rangona ai, kitea ai ranei te whakaaro o tetahi atu, o nga mahi ranei a tetahi atu tangata.

Hei taua wa ka kite iho koutou ko tetahi mea i mahue i a koutou ko te whakawhanui atu i temaramatanga o ta koutou pepa ara o "Te Toa Takitini." Kaore rawa i whawhatia e koutou! He mea tino nui te whaka whanui i te maramatanga, i te mohiotanga o te tangata ki ta koutou "Toa Takitini." Ma te nui hoki o te mohiotia, me te marama mai o koutou hoa, ka mina mai, ka tango i te pepa. Ma te nui hoki o te hunga tango i te pepa e nui ai te ora, a, ma te nui o te orange, ka kaha te pepa ki te rere. ka ora hoki ki te toha haere i nga korero o te motu. ara a te Maori ki roto i tona ake reo, me tona ake ngakau whakaputaputa i ona whakaaro.

Ko te tino hiahia hoki, kia puta atu nga korero katoa a o koutou tupuna kua mene ki te po, na reira te tino whakaaro kia awhina tonu mai koutou ki te rapu tangata mai hei tango i ta tatou pepa.

Kia mohio mai ano koutou. kei te nui rawa te manaakitia o ta koutou pepa a "Ngati Wiremu." He mea whawhaki mai i roto i tetahi o a ratou tahua e Rua Rau Pauna (£200) no Te Toa. Kia mohio mai ano koutou, tae mai ki tenei wa, heoi ano te mahi a tenei pepa he tuku korero anake. Kaore he panui mahi, pera me nga pepa pakeha. Kei reira hoki, ara kei nga panui te ora nui o nga pepa pakeha. Kaati i mahara-

tia e nga mahunga whakahaere i tenei pepa he mea pai tonu kia ata waihotia ake era ahuatanga whakaparuparu noa i te pepa, mehemea ra ia ki te taea te perehi i te pepa nei i runga i te kaha mai o te hunga tango pepa anake. E nga hoa kua wehe ata nei i tenei o a tatou pepa na o tatou haahi te take, he mahara no koutou mo te haahi Mihingare anake nga korero e perehitia, a, kua roa ra tenei e kite ana koutou tenei o a tatou pepa kei te toha pai tonu i nga korero me nga maramatanga mo Te Iwi Maori, na reira te tono atu kia hoki mai ano ki ta tatou taonga e mahia atu nei e maua me o maua rangatira kia puta atu nga maramatanga katoa kia koutou ahakoa o te taha wairua o te taha tinana ranei, o te ao rau rakau, o te ao kararehe ranei, nga korero o nehera, nga korero Paremata, nga korero o enei ra, o nga moutere maori, o nga motu nunui, me nga iwi nunui o te ao, ina katoa e whakawhaititia atu nei ki roto i ta koutou Toa Takitini, he whakatutuki i tona ingoa kia puta te matau, te reo, te kaha te ahua o tena tangata o tena tangata i runga i ana mahi, i tona reo, i tona mana, ka huihui ratou me o ratou whakaaro, a ratou mahi hei whakamarama ki te ao i te toa mo tena ahua mo tena ahua, i runga, i waenganui, i raro me raro atu hoki. Ko te tino whakaaro ia kia mau tonu mai nga korero mo ta tatou pepa i runga tonu i nga korero a taua a Te Iwi Maori, hei whakaraopoto mai i nga korero atahua o a tatou tupuna, i a ratou pepeha, me a ratou whakatauki atahua e ngaro haere nei i tatou. He ra hoki enei no te whakatapu i te whanau, i te hapu, i te iwi, ki runga i etahi tikanga whakahaere. E hoa ma he aha te he o te whakatapu i tetahi ropu i waenganui i a koutou i tena kaainga, i tena nohoanga huihui ranei e taea ai te whakahaere he reo e whakawairakau ana i nga take korero, ki nga whakatauki a o tatou tupuna. He pai tonu ma nga Minita o nga Haahi tenei tu ahua o te reo e whakatapu, i roto i nga kauhou, ka whakauru kia rua kia toru ranei nga whakatauki. E ka wana tonu te reo kauhou. Na tetahi minita pakeha rawatu tenei:—*‘Whatu ngarongaro he tangata! Toitu he whenua! Otira no roto i nga o te whakapono e tika ana kia whakatauki nei kia penei—Whatungarongaro he tangata! Toitu he whakapono!’* Ara ka pai! Kanui nga tikanga penei hei whaka-wairakau i nga reo maha me nga whawha maha ma ta tatou pepa hei toha ki tena marae ki tena marae ahakoa he aha tona haahi, he aha tona haahi. Nga kupu whakamarama mo nga haahi, nga kupu tautohe, ka perehitia katoatia, engari ko te tupato kei ri-riri tatou ka webewehea noattia iho, na reira kei te kaha te tatari atu i nga mea hei maramatanga pai noaiho, hei whakatikatika tonu i koutou e nga Toa Takitini o tena maunga, o tena wharuarua, o tena kokorutanga, o tena maania, o te awa, o tena moana.

Ko te putake hoki tenei o te ingoa o ta koutou pepa. Ka tonoa a Tuhotoariki e tetahi toa kia tukutuku-ma-taki-tahi raua ara kia kakari mau rakau raua. Mohio tonu tera he toa tenei e tono nei katahi ka karanga atu:—*“Ehara taku toa i te toa taki-tahi engari he Toa Takitini taku toa.”* Te hokinga ake o Tuhotoariki ka whakaemi i tona tana he toa anake, na ka hinga te taua o te toa ra. Whaihoki, i runga i tenei o a tatou pepa kaore e ora mehemea kia kotahi te toa hei manaki, hei tautoko, hei whangai ki te moni tekau herengi i te tau. Kei konei maua hei tatari atu i nga manuka toro a tena Toa a tena Toa. Tukua mai o koutou mahara mo te iwi e piki ai te whakapono, te aroha te tumanako, tukua mai ra i runga i nga maania kua papataurite i te Rongopai, i te ngakau Aroha o nga tupuna i roto i nga ra o te pouritanga i waimarie ai ratou ki te wa i pohiritia ai nga matua nga tupuna o ‘Ngati Wiremu’ na ratou te whakapono i toha whanui, i tautoko marama, tae mai ki te ra ka tu mai ko Hapata Wiremu ki te nohoanga Pihopa o ona maatua o ona tupuna e kiia ra ko Te Pihopa o Waiapu, ka whanau ake hoki ko ta ratou mokopuna ko te ratou taina ko Pererika Peneti ki raro i te maru o ona pakau ka kiia nei ko Te Pihopa o Aotearoa, no reira i mahara aka ai. “E tika ana kia kotahi o tatou Toa Katoa i roto i tenei wa.” Otira he mea ua ua te whakakotahi hohoro, ponana hoki. He pai ke te ata whawha, te ata tirotiro, te ata poipoi. Ahakoa te wehewehenga, te titorehanga kia manawanui, mihi atu mihi mai, me kore e hohoro te kitea e te Wairua pai, te waahi ngoikore o te wairua kino wairua whanoke, ma reira anake hoki e kitea wawetia ai, a e hinga ai hoki te taua Whanoke i te taua o Te Tika.

Otira ko nga whakaaro a o tatou Toa tinitini kei te motu e hora an ameheme hae whakaaro Aroha pumau kei roto i a koutou, tukua mai ra o koutou whakaaro ahakoa kaore koutou e mohio ki te tuhi reo maori mai, tukua mai i runga i te reo e marama ana kia koe, i te ahua ranei o tau tuhi mai, whakaaro, kei konei nga mohiti, nga taringa, nga kai whakamaori, kei konei maua a koutou pononga hei tatari atu me kore e ki pai ta koutou pepa i nga korero. Engari ra he mea pai tonu kia whakaatutia mai e koutou nga hua o te Tohagna i Te Rongopai ki o koutou marae mai i mua tae mai ki enei ra, me kore e waingohia tatou i a koutou ara hei koha kia Ngati Wiremu e tapae nei i Te Toa Takitini hei marae whakapukaitanga i te hua o Te Whakapono i whakatoria nei e o ratou tupuna ki roto i Te Iwi Maori i nga ra ka hori ki muri. E nga Minita ko koutou nga uri tata rawa ki a Ngati Wiremu me tenei Tahua Aroha-nui! Ko koutou etahi e tika na kia kiia ko Nga Toa Takitini. No Tuhoto-Ariki koutou ara no Ngati Wiremu!

TE HEMO A REIRI KARA.

No te Hatarei nei te 1st o nga ra o Noema ka hemo a Reiri Kara. He poto noa te whakamarama mo te ui a te ngakau o nga whanaunga, o nga uri, o nga hoa e noho mai ra i nga marae maha o te motu 'He aha ra te mate o Materoa ki etahi, otira ko te ingoa Honore pea kei te tino marama ki nga morehu o te motu ara ko Reiri Kara. Kaore hoki e marama rawa te ki he aitua, notemea kaore i pera, he mate ranei, kaore hoki i pera. Engari kua haere atu ia roto i nga ringa o te hakuitanga o te tangata. Kua hinga ra a Heeni Materoa, te tamahine i whakapuhia e ona maatua, e ona tupuna, e ona iwi, otira e te motu katoa. Ka timata taana hikoi ki waho atu o nga parae o Turanga-makau-rau, ka timata te kitea mai o te Mana Rangatira i runga i tana pare noa, i tana hamumu, i tana kori i roto i nga taitamariki i manako-nuitia e tena tupuna e tena tupuna, ka whakairi te ngakau waitohu ara a Te Mate-roa, reia!

Wahine rawa ake kua mau i te ngutu o te motu katoa "A Materoa! mumura ana nga paparinga! Tu-a-mokopuna ana tera kohine.

No nga ra ka pakeke, ka riro i tena kaumatua hei whakaruru-hautanga, kuru-tona-rerewa. I konei ka whaia e ia ko nga kawai korero, ko nga kopua hohonu o te whakapapa, tae noa ki nga waiata a ona tupuna, ko nga marae hoki ona kawai maha i runga i te motu, hei takenga whawha ma ana ki nga whakaaro maha o te motu, ka takahia nei nga marae maha, tae rawa ake ki te ra ka timata te noho mema o Timi ka tino kaha te to-rua haere tonu o raua te mohiotia mai e nga iwi e rua o te motu o te ao katoa hoki ara a Ta me Reira Kara kei runga i nga Maunga Teitei me nga Kopua Kanapanapa o Aotearoa me Te Waipounamu ka tutuki ai ka rite hoki te whaka-
tauki a ona tupuna e ki ra—

"Wania nga waewae o to tamahine, kia pai ai te haere i roto i nga parae o Makauri."

Ina! i roto i tenei ra, kua mahue ake tatou i a ia; kua haere atu ki ona maatua ki ona tungane, kaore tahi nei he matauranga i mahue iho ki te whakaatu mai "E! ina te kawai i kore e taea te whakaheke kia kore e taea te tutuki iho kia Heeni Materoa, kia Riparata, kia Te Huinga, kia Reiri Kara ranei. Hei whakamarama tenei i te nui o tona turanga i roto i nga ropu o roto o nga Whare Maire, Whare Wananga, Wharekura ranei.

He Totara-i-ta-mauitia, te hinganga, maruu ana te manawa, te hinengaro, notemea, kua Wao-iritia te whakamarumarutanga o taua o te Maori. Kua ngaro te matua wahine o te motu, te 'pearawhakapeke a te ngakau-tawhiti, te Mama o te pani, o te pouaru. Haere ki o tungane, ki o maatua ki o tupuna ki te iwi nui tonu. Haere ki te kaainga kua oti mai mo tatou katoa. Haere! Haere!! Haere ra!!!